

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาบทบาทการท่องเที่ยวต่อการพัฒนาพื้นที่ ในครั้งนี้ ได้ทำการศึกษา ค้นคว้าจากตำรา ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางในการนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา ดังนี้

- 2.1. แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
- 2.2. แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
- 2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1. แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

2.1.1 ความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยว

2.1.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

องค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่มี ใจอนไหวที่เกี่ยวข้อง 3 ประการ คือ

1. ต้องมีการเดินทาง
2. ต้องมีสถานที่ปลายทาง ที่ประสงค์จะไปเยี่ยมเยือน
3. ต้องมีจุดมุ่งหมายของการเดินทาง

เสกสรร ยงวนิชย์ (2536:11) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่าการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติ ไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ ตามวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้ที่มีใจเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

เสรี วงศ์ไพจิตร (2534 :12) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง ผลของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่างๆที่เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์หรือการกระทำต่อกันและกันของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ รัฐบาลและชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านในการดึงดูดใจและต้อนรับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2542 : 4) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลิน และพักผ่อนหย่อนใจและเป็นการเดินทางที่มี ใจอนไหวสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ

3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

ด้อย ชุมสาย (2518 : 41) อ้างจาก ศาสตราจารย์ชาวสวิส สองคน คือ ฮันซีเกอร์ และ ครัฟฟ์ ให้นักนิยามของการท่องเที่ยว ว่าการท่องเที่ยว เป็นความสัมพันธ์แบบเบ็ดเสร็จและปรากฏการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการพักอาศัยแบบชั่วคราวของคนต่างถิ่นกับท้องถิ่นที่พักอยู่ ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขว่ามีได้พักเพื่อกระทำธุรกิจ ส่วนใหญ่ให้เกิดผลเป็นกำไร

จากคำนิยามดังกล่าวเป็นการมองการท่องเที่ยวในแง่เศรษฐกิจ ในขณะที่นักสังคมวิทยามีความเห็น ว่า นักท่องเที่ยว หมายถึง ผู้ที่เปลี่ยนที่พักอาศัยชั่วคราวเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น เพื่อผ่อนคลาย เพื่อพักผ่อน และเพื่อให้พลละกำลังที่สูญเสียไปในการทำงานกลับคืนมา ทั้งนี้จะกระทำได้ในสิ่งแวดล้อมใหม่อันแตกต่างไปจากสิ่งแวดล้อมเดิมที่เขาดำรงชีวิตอยู่เป็นประจำ ซึ่งการกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ จะสอดคล้องกับแนวความคิดเชิงสังคมวิทยาด้วย

จากความหมายของการท่องเที่ยว ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว คือ การเดินทางนอกที่อยู่อาศัยปกติเป็นการชั่วคราว ทั้งนี้ ต้องมิใช่การเดินทางที่เป็นการตั้งรกรากถิ่นฐาน เพื่อประกอบอาชีพ ทำให้เกิดผลเป็นกำไรและไม่เฉพาะการเดินทางเพื่อความรื่นเริง สนุกสนานแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะรวมถึงการประชุมสัมมนา ติดต่อธุรกิจหรือเยี่ยมญาติ ซึ่งการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ดังนี้

2.1.1.2 ความสำคัญของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของโลก มีส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นสินค้าหลักในหลายประเทศ เป็นแหล่งรายได้เงินตราต่างประเทศที่สำคัญ ส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นและสร้างงาน สร้างอาชีพให้ประชาชนเป็นจำนวนมาก หลายประเทศถือเป็นนโยบายและให้การส่งเสริมอย่างจริงจัง ปรีชา แดงโรจน์ (2544 : 30-31) ได้อธิบายถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในภาพรวม 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านพัฒนา (Development) เมื่อเกิดการเดินทางท่องเที่ยวเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาความเจริญก็ไปถึงภูมิภาคนั้นๆ เช่น ระบบสาธารณูปโภค การคมนาคม โรงแรม ภัตตาคาร ร้านค้า และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

2. ด้านเศรษฐกิจ (Economic)

2.1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ เข้าประเทศเป็นจำนวนมาก

2.2. รายได้จากการท่องเที่ยวจะมีผลทวีคูณ ในการสร้างรายได้หมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น ซึ่งจะทำให้ผลผลิตส่วนรวมของประเทศมีค่าทวีคูณ 2 เท่าตัว

2.3. การท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิตเป็นวงจรมนเวียนภายในประเทศ และมีการกระจายรายได้ไปสู่ภูมิภาค ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพของประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการลดการว่างงานลง ประชากรมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลให้รัฐบาลได้รับรายได้ในรูปของภาษีอากรประเภทต่างๆ

3. ด้านสังคม (Social)

3.1. การท่องเที่ยวมีส่วนในการส่งเสริมความสัมพันธ์ของมนุษยชาติ เป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม สร้างความเป็นมิตรไมตรีและความเข้าใจอันดีระหว่างเจ้าของบ้านและผู้มาเยือน

3.2. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการพัฒนา สร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมให้เกิดแก่ท้องถิ่น ทำให้ประชาชนมีรายได้จากการมีงานทำ จึงทำให้อยู่ดีกินดีมีความสุขโดยทั่วกัน

3.3. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการอนุรักษ์ฟื้นฟู มรดกทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ ความสำนึกและตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษาเอกลักษณ์ของชาติ

3.4. การท่องเที่ยวช่วยขจัดปัญหาความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท ช่วยบรรเทาการอพยพแรงงานจากชนบทสู่เมือง

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังเป็นประโยชน์ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ชื่อเสียงของประเทศชาติให้เป็นที่รู้จักในสังคมโลก อันจะเป็นผลดีต่อการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในเวทีระหว่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นอย่างดี ดังนั้น ประเทศต่างๆ ทั่วโลกจึงใช้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาชาติ บ้านเมือง กันอย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้ ระบุพิพรรณ ทองหล่อ และคณะ (2545 : 9-12) ได้สรุปบทบาทและความสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังนี้

1. ด้านเศรษฐกิจ

1.1. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศ โดยนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา รายได้จากการท่องเที่ยวได้กลายเป็นรายได้ลำดับที่ 1 เมื่อเทียบกับรายได้จากสินค้าออกอื่นๆ

1.2. รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้มาในรูปของเงินตราต่างประเทศมีส่วนช่วยในการสร้างเสถียรภาพให้กับดุลยภาพชำระเงิน

1.3. การท่องเที่ยวมีบทบาทในการกระตุ้นให้เกิดการผลิต และนำเอาทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งผลต่อการกระตุ้นการผลิต (Multiplier Effect) ของการท่องเที่ยวที่เคยสำรวจในประเทศไทยมีค่าทวีประมาณ 2.06 เท่า กล่าวคือ ถ้านักท่องเที่ยวเอาเงินมาใช้ 100 เหรียญ เงินนั้นจะกระจายไปกระตุ้นให้เกิดการผลิตในสาขาต่างๆ 2.06 เท่าตัว นั่นคือ เงิน 100 เหรียญ

จะหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยคิดเป็นมูลค่ารวมทั้งสิ้น 2.06 เหมียว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2529 : 2)

1.4. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมที่ไม่มีขีดจำกัดในการจ่าย อาจเรียกได้ว่าเป็น Limitless Industry เมื่อเปรียบเทียบกับอุตสาหกรรมอื่นๆ ซึ่งการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นเรื่องของความพึงพอใจของแต่ละบุคคล

1.5. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไม่มีขีดจำกัดในเรื่องการผลิต เพราะไม่ต้องพึ่ง ดินฟ้าอากาศเหมือนการเกษตรอื่นๆ ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นรูปธรรมที่มีความยั่งยืนไม่ผันแปร หรือขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ เช่น การผลิตด้านเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมอื่น ไม่ต้องลงทุนเป็นจำนวนมาก ดังนั้น อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจึงได้รับการสนับสนุนและหันมาใช้เป็นประโยชน์ต่ออาชีพเกษตรกรรม หรืออุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิม นับเป็นความได้เปรียบอย่างมากของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

1.6. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะมีบทบาทในการสร้างสรรค์ความเจริญไปสู่ ภูมิภาคต่างๆ เมื่อเกิดการเดินทางจากภูมิภาคหนึ่งไปยังอีกภูมิภาคหนึ่งไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือคนต่างประเทศ ก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะได้ช่วยสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น โรงแรม ภัตตาคาร สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งจะต้องมีผู้ลงทุนในหลายๆ ลักษณะเป็นการสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น

1.7. รายได้จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นรายได้ที่กระจายไปสู่ประชากร อย่างกว้างขวาง สร้างงาน สร้างอาชีพมากมายและเป็นการเสริมอาชีพด้วยอาชีพที่เกิดต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว เช่น การผลิตหัตถกรรมพื้นบ้าน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ การผลิตอาหารไปป้อนตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้เป็นอย่างดี หรือในเมืองท่องเที่ยวก็อาจจะเป็นผู้นำเที่ยวด้วยเป็นการสร้างรายได้ให้คนในพื้นที่

1.8. อุตสาหกรรมบริการท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงาน สร้างอาชีพ อย่างมาก เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ต้องใช้คนทำหน้าที่บริการ โดยเฉพาะในธุรกิจทางตรง เช่น โรงแรม ภัตตาคาร บริษัทนำเที่ยว ฯลฯ ส่วนธุรกิจทางอ้อมอาจเป็นอาชีพเสริม เช่น หัตถกรรมพื้นบ้าน การใช้เวลาว่างมารับจ้างก่อสร้าง เป็นต้น จากการวิจัยการสร้างงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ได้พบว่า นักท่องเที่ยวชาติต่างประเทศ 1 คน จะมีส่วนสร้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อมเฉลี่ยประมาณ 1 คน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2529 : 2)

2. ด้านสังคม อุตสาหกรรมท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

3. ด้านการเมือง

3.1. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว เป็นมาตรการที่ช่วยส่งเสริมความปลอดภัยและความมั่นคงให้แก่พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพราะนักท่องเที่ยวจะเลือกเดินทางไปที่ได้ก็จะต้องมีใจว่าจะมีความปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวต้องมีความปลอดภัยเพียงพอ

3.2. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว มีส่วนช่วยเสริมสร้างสันติภาพ สัมพันธไมตรี และความเข้าใจอันดีด้วยเป็นหนทางที่มนุษย์ต่างสังคมได้พบปะทำความรู้จักและเข้าใจกัน เมื่อประชากรในประเทศเดียวกันมีความเข้าใจซึ่งกันและกันโดยการเดินทางไปมาหาสู่กัน ผลก็คือ ความสามัคคีสมานฉันท์ของคนในชาติ ในทำนองเดียวกัน การท่องเที่ยวระหว่างประเทศก็จะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีที่จะนำไปสู่ความเป็นเพื่อนร่วมโลก ที่จะช่วยกันรักษาสัมพันธไมตรีให้มั่นคงเป็นการช่วยจรรโลงสันติภาพแก่โลก

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2530 : 56-57) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ในเชิงสังคม วัฒนธรรม การเมือง และการพัฒนาเทคโนโลยี ดังนี้

1. ประโยชน์ด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมือง

1.1. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวช่วยยกมาตรฐานการครองชีพให้แก่คนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ และสร้างโอกาสการจ้างงานไปสู่คนในท้องถิ่นมากขึ้น ทั้งทางตรง และทางอ้อม

1.2. ความสะดวกสบายจากกิจการสาธารณูปโภค ในประเทศที่พัฒนาแล้ว กิจการสาธารณูปโภค สาธารณูปการส่วนใหญ่จะพัฒนาขึ้นมาเพื่อบริการคนในท้องถิ่นเป็นหลักสำคัญ ส่วนนักท่องเที่ยวจะเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากกิจการในลักษณะผลพลอยได้ ซึ่งตรงข้ามกับประเทศที่ยากจน หรือด้อยพัฒนา ชาวบ้านไม่มีอำนาจทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในกิจการสาธารณูปโภค แต่หากมีนักท่องเที่ยวไปเยือนมาก ก็จะมีแรงกระตุ้นให้นักธุรกิจลงทุนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเป็นประการสำคัญ ส่วนคนในท้องถิ่นมีโอกาสได้ใช้บริการถือเป็นผลพลอยได้

1.3. การเดินทางท่องเที่ยว ช่วยให้เกิดสันติภาพแห่งมวลมนุษยชาติ ดังคำกล่าวที่ว่า "การท่องเที่ยวทำให้โลกปราศจากพรมแดนทางการเมือง" เนื่องจากเป็นโอกาสที่จะได้สังสรรค์ร่วมกิจกรรม แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น มีโอกาสใช้ชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกัน ได้เห็นขนบธรรมเนียมประเพณี ต่างฝ่ายต่างมีโอกาสถ่ายทอดและรับรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน และนำกลับไปเผยแพร่ยังภูมิภาคของตน

1.4. การท่องเที่ยวชี้ให้เห็นความสำคัญของทรัพยากรนันทนาการ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการละเล่นต่างๆ ทำให้เกิดความต้องการที่จะศึกษาค้นคว้า อนุรักษ์ และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม เป็นการรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติเอาไว้ได้

1.5. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษา ช่วยให้ผู้มีโลกทัศน์กว้างขึ้น โดยการนำความรู้ ประสบการณ์ที่ได้พบเห็นนั้นมาปรับใช้กับวิถีชีวิตในสังคมได้ ในขณะเดียวกันการเดินทางท่องเที่ยวอาจจุดชนวนกระตุ้นให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งเฉพาะเรื่องเฉพาะแห่งได้ โดยมีแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นเสมือนห้องปฏิบัติการตามธรรมชาติ

1.6. การท่องเที่ยวช่วยลดปัญหาการอพยพหลังไหลเข้าไปแออัดในเมืองหลวง เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่น ได้ประกอบอาชีพรายย่อยหรือทำอุตสาหกรรมหัตถกรรมในครัวเรือน เมื่อคนในท้องถิ่นมีอาชีพ มีรายได้ ย่อมไม่อพยพไปแออัดยัดเยียด เสี่ยงโชคในเมืองหลวง และเสี่ยงต่อโอกาสถูกหลอกลวงและเอาเปรียบในด้านแรงงานในเมือง

1.7. อุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะช่วยกระตุ้นให้มีการคิดค้นที่จะนำเอาทรัพยากรส่วนเกิน หรือไร้ค่ามาประดิษฐ์คิดค้นเป็นของใช้ ของที่ระลึกในรูปของสินค้าพื้นเมือง จำหน่ายให้นักท่องเที่ยว ซึ่งนอกจากจะเป็นการหารายได้มาจุนเจือให้กับครอบครัวแล้ว ยังเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพยากรบางประเภทที่ถูกทอดทิ้งไร้ค่า และยังเป็นช่องทางในการพัฒนาคุณภาพของสินค้าให้ดีขึ้น

1.8. ความประทับใจจากการเดินทางท่องเที่ยว อาจจะทำให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อสภาพที่พบเห็นอยู่ตลอดเวลา

2. ประโยชน์ทางด้านการพัฒนาเทคโนโลยี ปัจจุบันความต้องการเดินทางท่องเที่ยวมีจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดการกระตุ้นให้มีการคิดค้นและพัฒนาเทคโนโลยีมากขึ้น ดังนี้

2.1. ด้านยานพาหนะ มีการปรับปรุงทั้งด้านคุณภาพ และสมรรถนะในการใช้งานเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้เดินทางให้ได้รับความสะดวก สบายมากขึ้น มีหลากหลายประเภทให้เลือก และแต่ละประเภทก็มีสมรรถภาพสูงในการเคลื่อนที่ เป็นต้น

2.2. ด้านการให้บริการ ด้านการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ก็ได้รับการพัฒนาเพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดอาจจะสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวมีประโยชน์ และมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาพื้นที่ทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ถ้าหากมีมาตรการ และการจัดการที่เหมาะสม โดยมีผู้กล่าวไว้ว่า "อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเหมือนกับไฟ" ที่มีคุณอนันต์ หากรู้จักใช้ และเป็นโทษมหันต์ หากไม่รู้จักใช้ หรือใช้ไม่ถูกต้อง ซึ่งการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

2.1.2. องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

โดยปกติทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรที่ใช้ไม่มีวันหมด เพราะรูปแบบการใช้มักเป็นการสัมผัสแต่ภายนอก โดยไม่มีการเคลื่อนย้ายทรัพยากรใดๆ อย่างไรก็ตามในความเป็นจริงการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว อาจมีการแปรรูปไปบ้างตามกาลเวลา หรืออาจจะมีผลกระทบเกิดขึ้น

กับระบบย่อยต่างๆ ในองค์ประกอบของการท่องเที่ยว รวมทั้งผลต่อสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ดังนั้น การท่องเที่ยวที่ขาดระบบการจัดการที่ดี นอกจากอาจจะไม่ประสบผลสำเร็จแล้ว ยังอาจจะเป็นโทษอย่างมหันต์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วซึ่ง สมบัติ กาญจนกิจ (2544 : 87-88) ได้กล่าวว่าองค์ประกอบของการท่องเที่ยว มี 3 ประการ ดังนี้

2.1.2.1. แหล่งท่องเที่ยว (ยุพดี เสตพรรณ : 189) ได้ให้ความหมายของแหล่งท่องเที่ยวไว้ว่า แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรม ประเพณีที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมของท้องถิ่น มีความเด่นเป็นเอกลักษณ์ที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มาเยือน ซึ่ง Peters (1969) ได้จัดหมวดหมู่ของแหล่งท่องเที่ยวเป็น 5 ประเภท ดังนี้

- 1) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attractions)
- 2) แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงออกถึงประเพณีต่างๆ (Traditional Attractions)
- 3) แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงถึงความงดงามในรูปแบบต่างๆ ของภูมิประเทศ (Scenic Attractions)
- 4) แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Attractions)
- 5) แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัว (Other Attractions)

ในขณะที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์โบราณคดี และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความบันเทิงนั้น จัดเป็นส่วนหนึ่งในสถานบริการนักท่องเที่ยว

2.1.2.2. บริการการท่องเที่ยว เป็นบริการที่รองรับให้เกิดความสะดวกรบาย และความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยวซึ่งอาจเป็นตัวดึงดูดและช่วยในการตัดสินใจมาใช้บริการได้เช่นกัน บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรม และบริการอื่นๆ รวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่นๆ ด้วย

2.1.2.3. ตลาดการท่องเที่ยว เป็นการแสดงออกของอุปสงค์ ซึ่งมีความปรารถนาในการท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งเพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจและเพื่อกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งในกระบวนการจัดการ หมายถึง การส่งเสริมและพัฒนากาชาขาย และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ยังได้ให้ความหมายขององค์ประกอบการท่องเที่ยวไว้ ดังนี้ องค์ประกอบการท่องเที่ยว หรือ อุตสาหกรรมกรท่องเที่ยว หมายถึง ธุรกิจและการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่สิ่งต่างๆ ดังนี้

1. การคมนาคมขนส่ง ซึ่งหมายถึง การคมนาคมขนส่งทั้งทางบก ทางน้ำและทางอากาศ
2. ที่พัก
3. ร้านอาหารและภัตตาคาร

4. บริการนำเที่ยว
5. สิ่งดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยว
6. ร้านขายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง
7. ความปลอดภัย
8. การเผยแพร่และโฆษณา

2.1.3. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว

ระพีพรรณ ทองหล่อ และคณะ (2545:12-13) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว คือ

1. ความเคร่งเครียดจากการทำงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ร่างกายควรได้รับการพักผ่อนตามความเหมาะสม ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวในแต่ละช่วงเวลาก็มีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานที่ ระยะเวลาและสถานภาพของตนเอง
2. รายได้ของประชากรดีขึ้น เมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้มีเงินออมและเหลือพอที่จะนำไปใช้เพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ทำให้ปรารถนาที่จะเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อการพักผ่อนหรือเพิ่มพูนความรู้
3. การคมนาคมสะดวก จากการพัฒนาการขนส่งของภาครัฐ ทำให้การท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ปลอดภัย และประหยัดค่าใช้จ่าย ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวที่กระจุกกระจายอยู่ในท้องถิ่นที่ห่างไกลมีประชากรเข้าไปเที่ยวมากขึ้น
4. การนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาประกอบในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทำให้มีการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ กระทำได้รวดเร็ว ทำให้คนมีเวลาว่างเพิ่มขึ้น ซึ่งองค์ประกอบด้านเวลา เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยว
5. จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้ชุมชนเมืองมีสภาพแออัด สิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปเกิดมลพิษ ในขณะเดียวกัน สถานที่ท่องเที่ยวตามแหล่งต่างๆ ได้มีการพัฒนาอย่างมาก เพื่อตอบสนองความต้องการสถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของประชากรที่เพิ่มขึ้น
6. เหตุผลส่วนบุคคล จุดประสงค์ของการเดินทางแต่ละครั้ง และแต่ละบุคคลอาจแตกต่างกัน แต่จะมีจุดประสงค์เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวแฝงอยู่ด้วยตลอดเวลา

สมบัติ กาญจนกิจ (2544 : 76) กล่าวว่าปัจจัยที่ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีการขยายตัวของการเดินทาง และก่อนที่จะเกิดการเดินทาง มีสองประการด้วยกัน คือ สภาพเอื้อต่อการท่องเที่ยว (Enable Condition หรือ Travel Facilitator) และแรงจูงใจเพื่อการท่องเที่ยว (Travel Motivation) ดังนี้

1. สถานภาพเชื้อเพื่อการท่องเที่ยว ได้แก่ เวลา และรายได้
2. แรงจูงใจเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ การจัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมต่างๆ เช่น การขนส่ง การคมนาคม และที่พัก เป็นต้น

2.1.4 สิ่งกระตุ้นการท่องเที่ยว มีนักวิชาการหลายท่าน ได้พยายามศึกษาถึงสาเหตุที่ทำให้คนต้องเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว ซึ่งก็ได้มีนักจิตวิทยาการท่องเที่ยวท่านหนึ่ง คือ Mc Intosh. ได้กล่าวว่า สิ่งกระตุ้นที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยว มี 4 ประการ คือ

1. PHYSICAL MOTIVATORS เป็นตัวกระตุ้นเพื่อต้องการผ่อนคลายทางด้านร่างกาย เป็นการพักผ่อนรูปแบบหนึ่ง เช่น กิจกรรมทางกีฬา บางครั้งยังรวมไปถึงการพักผ่อน และการบำบัดทางการแพทย์ด้วยวิธีพิเศษ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของแต่ละบุคคล

2. CULTURAL MOTIVATORS เป็นตัวกระตุ้นที่ก่อให้เกิดความอยากรู้ อยากเห็น เกี่ยวกับความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของคนในประเทศอื่น ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวชมสิ่งสำคัญ ๆ เช่น โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม นิทานพื้นบ้าน เป็นต้น

3. INTERPERSONAL MOTIVATORS เป็นตัวกระตุ้นในลักษณะของความต้องการที่จะไปเยี่ยมญาติ เพื่อนฝูง หรือพบปะผู้คนที่มีความคิดใหม่ๆ หรือต้องการหลบออกจากงาน ที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เป็นต้น

4. STATUS AND PRESTIGE MOTIVATORS เป็นตัวกระตุ้นในลักษณะของการเดินทาง เพื่อการศึกษาดูงาน หรือเพื่อประกอบธุรกิจในตำแหน่งการงานของตน

นอกจากนี้ หม่อมหลวง ดุ้ย ชุมสาย ยังได้กล่าวว่ามีมูลเหตุจูงใจที่ทำให้คนท่องเที่ยวได้แก่

1. การท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานและความบันเทิง ในช่วงวันหยุดงานเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ

2. การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน หรือเพื่อขจัดความเมื่อยล้าทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ หรืออาจจะเป็นการพักผ่อนเนื่องจากเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวมักจะเลือกสถานที่ที่มั่นใจว่าสงบจริงๆ เช่น ชายหาดไกลๆ ผู้คน หรือบนเขาบนดอยที่ห่างไกลจากความจอแจ อีกทั้งที่รักใคร่ใคร่เป็นต้น

3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อเป็นการศึกษาชีวิต ความเป็นอยู่ในแง่ของมนุษยวิทยาและสังคมวิทยา ซึ่งส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวจะเลือกสถานที่ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป

4. การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬา แบ่งได้เป็น 2 ชนิด คือ การท่องเที่ยวเพื่อไปชมการแข่งขันกีฬาครั้งใหญ่ๆ ของโลก เช่น กีฬาโอลิมปิก กีฬาเอเชียนเกมส์ กีฬาแหลมทอง เป็นต้น และการท่องเที่ยวเพื่อไปเล่นกีฬาที่ตนชอบ เช่น สก๊ิ เรือใบ ปีนเขา เป็นต้น

5. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ ซึ่งจะเกิดขึ้นหลังจากที่ธุรกิจได้เสร็จสิ้นแล้ว

6. การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม สัมมนาและเพื่อการศึกษา

เมื่อนักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆหรือที่หนึ่งที่ใดเพิ่มขึ้นเรื่อยๆย่อมส่งผลกระทบต่อพื้นที่นั้นๆ ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสีย ถ้าหากได้มีการวางแผนเพื่อที่จะรองรับ และป้องกันในส่วนที่จะเป็นผลตามมาจากกาที่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นแล้ว ย่อมจะส่งผลในแง่ดีมากกว่าผลเสียที่คาดว่าจะเกิดขึ้น

ในการเดินทางแต่ละครั้ง นักท่องเที่ยวย่อมมีเหตุผล หรือสิ่งจูงใจในการเดินทางที่แตกต่างกัน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพบอุปสรรคต่างๆ ที่ขัดขวางมิให้สามารถเดินทางได้ ดังที่ Lansing และ Blood (1964) ได้กล่าวถึงอุปสรรคที่ขัดขวางมิให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว ดังนี้

1. ค่าใช้จ่าย (expense) ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดที่สำคัญของบุคคล หรือครอบครัวที่จะเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว

2. ไม่มีเวลา (lack of time) สำหรับอาชีพการงานต่างๆ ซึ่งบางครั้งอาจใช้เวลาของส่วนที่เป็นเวลาว่างเพื่อการพักผ่อน ไปใช้สำหรับการทำงานล่วงเวลา หรือเพื่อรายได้พิเศษ เป็นต้น

3. ข้อจำกัดด้านสุขภาพ (Physical limitations) สำหรับบุคคลที่สุขภาพไม่สมบูรณ์หรือคนสูงอายุ ตลอดจนโรคประจำบางประเภท มักจะมีข้อจำกัดในการเดินทางโดยเฉพาะการเดินทางในระยะทางไกล

4. สภาพแวดล้อมของครอบครัว (family circumstances) ครอบครัวที่มีเด็กหรือผู้สูงอายุ ซึ่งต้องดูแลและเอาใจใส่เป็นพิเศษ ทำให้ไม่สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้

5. ขาดความสนใจในการท่องเที่ยว (lack of interest) เช่น ไม่ทราบว่าจะตัดสินใจไปเที่ยวที่ไหนดี ขาดข่าวสารด้านการท่องเที่ยว บางคนมีความเชื่อยซาที่จะเดินทางท่องเที่ยว ไม่ชอบการเดินทาง หรือไม่ชอบพบปะผู้คนแปลกหน้าเมื่อต่างสถานที่ เป็นต้น

6. ข้อจำกัดด้านจิตวิทยา (Psychological deterrents) ได้แก่ ความกลัวในการเดินทาง กลัวว่าจะไม่มีความปลอดภัยในสถานที่ท่องเที่ยว หรือกลัวการสนทนาภาษาต่างประเทศที่ตนเองไม่เข้าใจ เป็นต้น

2.1.5. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว

เมื่อนักท่องเที่ยวเข้าไปในสถานที่ต่างๆ ย่อมมีการติดต่อสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ ซึ่งผลที่ตามมาอาจจะมีทั้งผลทางด้านดีและด้านลบ แต่เมื่อเปรียบเทียบกันแล้ว จะเกิดผลดีมากกว่า เนื่อง

จากประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่วันนั้นครอบคลุมประชาชนในท้องถิ่นมากมายหลายอาชีพทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการสร้างงานหรืออาชีพใหม่ ๆ เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวมากมาย ทำให้ฐานะและความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น (วิชัย เทียนน้อย , 2540 : 8) ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว ดังนี้

2.1.5.1. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวโดยตรง ได้แก่

1) งานหรืออาชีพเกี่ยวกับธุรกิจโรงแรม ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในกิจการท่องเที่ยวผู้ประกอบการเหล่านี้ส่วนใหญ่จะเป็นคนที่อาศัยในท้องถิ่นนั้นๆ เมื่อกิจการท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริม และมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปใช้บริการ ก็จะส่งผลทำให้ประชากรในแหล่งท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มขึ้น

2) งานหรืออาชีพเกี่ยวกับร้านอาหาร ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ที่มีพืชพรรณ ธัญญาหารที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นอาหารที่สามารถจัดหาได้จากท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียง ราคาไม่สูงนัก ซึ่งผู้ที่ประกอบอาชีพ ตลอดจนพนักงานบริการและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ก็จะเป็นแรงงานที่ได้จากคนในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ถ้าท้องถิ่นมีการพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดขึ้น ทำให้เกิดผู้ประกอบการจำหน่ายอาหาร ภัตตาคาร ตลอดจนผู้ซื้อสินค้า และนักท่องเที่ยวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

3) งานหรืออาชีพเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ มัคคุเทศก์คือผู้จัดการนำเที่ยวจะเป็นผู้ที่ให้ข่าวสารหรือข้อมูลทุกรูปแบบแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการ ดังนั้น มัคคุเทศก์จึงต้องมีความรู้และความสามารถให้ข่าวสารที่ถูกต้อง และคนในท้องถิ่นนั้นก็สามารถเป็นหรือประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ได้ เพียงแต่ต้องมีการฝึกฝนเพิ่มเติมเล็กน้อย ก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ดี

4) งานหรืออาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง คือ กิจการบริการขนส่งทั้งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ และการบริการขนส่งในท้องถิ่น ได้แก่ รถแท็กซี่ จักรยานสามล้อ รถยนต์โดยสารขนาดเล็ก เรือยนต์ การล่องแพและลูกหาบ เป็นต้น

5) งานเกี่ยวกับการจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง เป็นสิ่งของที่ประดิษฐ์ขึ้นจากฝีมือของชาวพื้นเมืองในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีงานทำและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวมากยิ่งขึ้น

2.1.5.2. ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวโดยอ้อม ได้แก่

1) การผลิตสินค้าพื้นเมืองหรือผลิตของที่ระลึกซึ่งท้องถิ่นจะได้ประโยชน์จากการรับจ้างแรงงาน ถ้าหากสินค้าเป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยวและขายได้ปริมาณมาก ผู้ประกอบการก็ต้องจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น ทำให้รายได้อันเกิดจากการท่องเที่ยวกระจายไปสู่ชนบทอีกด้วย

2) การรักษาสถาปัตยกรรมทั้งการเลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชผัก ผลไม้ สำหรับส่งขายให้ร้านอาหาร ภัตตาคาร โรงแรม หรือร้านค้าต่าง ๆ ยังมีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นเท่าใด ก็ย่อมขายได้มากขึ้น ประชาชนก็จะมีรายได้เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

3) อาชีพการก่อสร้างและบริการอื่นๆ เนื่องจากเมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวขยายตัวออกไปในแหล่งท่องเที่ยวใด ย่อมมีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่จะสนับสนุนกิจการการท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ถนน ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ทำให้ประชาชนในบริเวณใกล้เคียงหรือแหล่งท่องเที่ยวมีรายได้เพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ ยุพดี เสตพรธ (2541: 228-231) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อท้องถิ่น ดังนี้

ประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ

1. ช่วยสร้างงาน สร้างอาชีพ เนื่องจากเป็นแหล่งจ้างงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับหลายๆ อาชีพ เช่น อาชีพเกี่ยวกับการขนส่ง อาชีพให้บริการด้านที่พัก อาชีพจัดบริการสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยว อาชีพผลิตของที่ระลึก อาชีพที่เกี่ยวกับการเผยแพร่ข้อมูลทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

2. ทำให้เกิดการกระจายรายได้

3. รัฐบาลมีรายได้เพิ่มขึ้น

4. ช่วยกระตุ้นให้คิดค้นนำทรัพยากรส่วนเกินมาผลิตให้เกิดรายได้ และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้ามากขึ้น

ประโยชน์ทางด้านสังคม

1. การพัฒนาสาธารณูปโภค เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลดีต่อส่วนรวมของประเทศ ประชาชนในท้องถิ่นพลอยได้รับความสะดวกสบายไปด้วย

2. ช่วยลดปัญหาการอพยพเข้าสู่เมืองหลวง เนื่องจากท้องถิ่นได้รับรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นต้นว่าการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก อาหาร เครื่องดื่ม ที่พัก การบริการรถรับส่ง เป็นต้น การที่มีอาชีพที่มั่นคงและมีรายได้เพิ่มขึ้น ช่วยลดการอพยพเข้าไปหางานทำในเมืองได้มาก

3. ช่วยให้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นผลให้มีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณี โบราณสถาน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

4. ส่งเสริมให้เกิดความรัก ความผูกพัน ความเข้าใจดีต่อกันระหว่างนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน

5. ประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้าแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ทำให้มีโลกทัศน์กว้างขวางขึ้น

6. ประโยชน์ในด้านการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกในการเดินทางให้รวดเร็วขึ้นปลอดภัยมากขึ้น

2.1.6 ผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์ (2533:90-92) ได้กล่าวถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ดังนี้

ผลกระทบด้านดี

1. เสริมสร้างระบบเศรษฐกิจให้ดีขึ้น
2. สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้คน เป็นการพบปะ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างบุคคล
3. เกิดความสามัคคีในสังคมและสร้างความร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว
4. กระตุ้นให้เกิดการรักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น

ผลกระทบด้านเสีย

1. ความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวท้องถิ่น เนื่องจากนักท่องเที่ยวไม่เข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นที่ไปเยือน เช่น แต่งกายไม่สุภาพ การประพฤติปฏิบัติตามธรรมเนียมตะวันตก ทำให้ท้องถิ่นเกิดความไม่พอใจ ไม่ยินดีต้อนรับและต่อต้านในที่สุด
2. การเปลี่ยนแปลงค่านิยมของท้องถิ่น เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากนักท่องเที่ยว ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม ซึ่งถ้ามองการณ์ไกลจะเป็นการทำลายเอกลักษณ์ของตนเอง อันเป็นเสน่ห์ที่เคยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าไปเยือนท้องถิ่นตนและทำให้ค่าใช้จ่ายในการครองชีพสูงขึ้น
3. การทำลายสภาพแวดล้อมและโบราณวัตถุสถาน เนื่องจากการเดินทางท่องเที่ยวที่ไม่ถูกวิธี หรือนักท่องเที่ยวไม่มีวินัยในการท่องเที่ยว อาจจะทำให้เกิดการทำลายทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่มีได้เจตนา หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์
4. ความประณีตทางศิลปะเสื่อมลง เนื่องจากมุ่งเน้นแต่ในด้านปริมาณสินค้าและกำไรเป็นหลัก ทำให้คุณค่าของศิลปหัตถกรรมที่มีแต่ดั้งเดิมลดลง กลายเป็นศิลปะเพื่อการพาณิชย์ไป ซึ่งก็รวมถึงการแสดงศิลปวัฒนธรรมที่มีการดัดแปลงจนผิดเพี้ยนทำให้ขาดเอกลักษณ์ดั้งเดิมและด้อยคุณค่าไป

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้สรุปผลกระทบของการท่องเที่ยว ที่มีต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวสามารถทำรายได้เพิ่มให้แก่ท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก สามารถสร้างงาน สร้างอาชีพเพิ่มขึ้นมากมาย ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้ราคาสินค้าและค่าครองชีพ

ต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวสูงขึ้น และมีผลทำให้เกษตรกรหันมาประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เป็นผลให้ผลผลิตของการเกษตรลดลงในขณะที่ความต้องการผลิตผลเพิ่มขึ้น

2. ผลกระทบต่อสังคม การพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้ทันสมัยได้มาตรฐาน สถานที่บางแห่งอาจถูกสงวนไว้เฉพาะนักท่องเที่ยวหรือแขกของสถานที่นั้น ซึ่งอาจทำให้เกิดความรู้สึกไม่เสมอภาคทางสังคมและความรู้สึกไม่เป็นมิตรต่อนักท่องเที่ยว จึงควรมีการประชาสัมพันธ์ให้คนในท้องถิ่นได้รับทราบถึงประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการปรับสภาพสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ การฝึกอบรมวิชาชีพ การจ้ดนำเที่ยวที่จะช่วยกระจายรายได้ให้กับท้องถิ่นและให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสพบปะกับชาวบ้าน เป็นต้น

3. ผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบต่อศิลปกรรมจะแสดงออกในด้านการผลิตที่ค้ำึงถึงแต่ปริมาณเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว จนลืมนำถึงคุณค่า ประณีต บรรจง ซึ่งเป็นศิลปะที่ละเอียดอ่อน หรือการผลิตศิลปวัตถุหรือโบราณวัตถุเทียมโดยไม่คงเอกลักษณ์เดิมไว้ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการทำลายคุณค่าทางศิลปะของโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศาสนสถาน ที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น การทำลายสภาพภูเขา ป่าไม้ ต้นน้ำ ลำธาร ทรัพยากรไดน้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้ ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2538 : 32-41) ได้กล่าวถึงผลกระทบด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมือง จากการพัฒนาการท่องเที่ยว ไว้ดังนี้

1. ผลกระทบด้านดี

1.1 มาตรฐานการครองชีพดีขึ้น

1.2 ความสะดวกสบายจากกิจการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ ทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ

1.3 การเดินทางท่องเที่ยวช่วยให้เกิดสันติภาพแห่งมวลมนุษย

1.4 การท่องเที่ยวชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของทรัพยากรและนันทนาการ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และการละเล่น ฯลฯ ของท้องถิ่นทำให้เกิดความต้องการที่จะค้นคว้าอนุรักษ์ และฟื้นฟูมรดกทางวัฒนธรรมให้อยู่ในสภาพ ที่เหมาะสม รักษาความเป็นเอกลักษณ์ของชาติเอาไว้ได้

1.5 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ด้านการศึกษา ช่วยให้มีโลกทัศน์กว้างขึ้น สามารถนำมาปรับใช้กับวิถีชีวิตในสังคมได้ และการท่องเที่ยว อาจจุดชนวนกระตุ้นให้เกิดความสนใจที่จะศึกษาให้ลึกซึ้งเฉพาะเรื่อง เฉพาะแห่ง

1.6 การท่องเที่ยวจะช่วยลดปัญหาการอพยพหลังไหลเข้าไปแออัดในเมืองหลวง

1.7 การท่องเที่ยวช่วยให้เกิดการใช้จ่ายทรัพยากรไร้ค่าให้เกิดประโยชน์ กระตุ้นให้เกิดการคิดค้นที่จะนำเอาทรัพยากรส่วนเกินหรือไร้ค่ามาประดิษฐ์คิดค้นเป็นของใช้ ของที่ระลึกในรูปของสินค้าพื้นเมืองจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

1.8 เกิดทัศนคติที่ดี เมื่อเกิดความประทับใจจากการเดินทาง ทำให้บุคคลเกิดทัศนคติที่ดีต่อสถานที่นั้น ซึ่งความประทับใจในอดีตอาจเป็นแรงกระตุ้นให้ตัดสินใจในด้านที่เป็นคุณได้

1.9 การลดช่องว่างระหว่างประเทศร่ำรวยกับประเทศยากจน เมื่อเกิดการเดินทางจากประเทศที่ร่ำรวย ไปยังประเทศที่ยากจน การเดินทางจากเมืองสู่ชนบทจะช่วยให้เกิดความรู้สึกเข้าใจและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ช่วยลดปัญหาความตึงเครียดระหว่างประเทศให้ลดลงได้

2. ผลกระทบด้านลบ

2.1. การมีค่านิยมที่ผิดๆ ซึ่งอาจเกิดจากการเลียนแบบนักท่องเที่ยว หรือเกิดความเข้าใจผิด เช่น ค่านิยมในการอุปโภคสินค้าจากต่างประเทศ ค่านิยมมุ่งเน้นการค้าและวัตถุ หรือ การหันหลังให้อาชีพเกษตรกรรม ไปประกอบอาชีพรับจ้างแทน เป็นต้น

2.2. ความสัมพันธ์ในครอบครัว การทำงานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก่อให้เกิดความล่มสลายในสถาบันครอบครัวได้ง่าย เพราะเป็นการทำงานที่ไม่มีวันหยุดที่แน่นอน ทำให้บางครั้งไม่มีเวลาให้กับครอบครัว ก่อให้เกิดปัญหาหย่าร้าง หรือปัญหาเด็กขาดความอบอุ่น ส่งผลต่อสภาพปัญหาสังคมโดยรวมต่อไป

2.3. ปัญหาศีลธรรม เช่น

(1) การเอารัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวถูกหลอก ส่งผลให้เกิดจินตภาพด้านลบแก่แหล่งท่องเที่ยว

(2) ปัญหาโสเภณี

(3) ปัญหาการพนัน

(4) ปัญหาอาชญากรรม

(5) ปัญหาค่าครองชีพสูง มีรายได้ไม่พอรายจ่าย เกิดภาวะหนี้สินและมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำลง

(6) ความไม่เป็นธรรมในสังคม

(7) ความขัดแย้งทางวัฒนธรรม เนื่องจากความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจเป็นความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือจงใจก็ตาม ล้วนก่อให้เกิดความขัดแย้งทั้งสิ้น ถึงขั้นอาจมีการประท้วงต่อต้านและไม่ต้อนรับนักท่องเที่ยว

(8) การลดคุณค่าของวัฒนธรรมและงานศิลปหัตถกรรม จากพิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ กลายเป็นแค่ความรื่นเริง ทำให้อาจเกิดช่องว่างในการสืบต่อและสูญเสียเอกลักษณ์ไปในที่สุด

จากที่ได้กล่าวถึงผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น อาจสรุปได้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่างๆ ทำให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ซึ่งความรุนแรงจะมีมากหรือน้อยย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและการบริหารจัดการในแต่ละท้องถิ่นเป็นประการสำคัญ

2.2. แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การที่จะเข้าใจบทบาทของการท่องเที่ยวต่อการพัฒนาภาค ในพื้นที่ศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ ยโสธร และอำนาจเจริญ ได้นั้น จะต้องเข้าใจบริบทของคำวาทบาท และการพัฒนา ซึ่งต้องอาศัยกรอบแนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เป็นกรอบในการทำการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

2.2.1. ทฤษฎีการพัฒนาภาค (Theories of Regional Development) เป็นทฤษฎีที่มีเป้าหมายมุ่งเน้นการสร้างมาตรฐานสวัสดิการของประชาชนในภาคใดภาคหนึ่งเพิ่มขึ้นโดยมีกลไกในการพัฒนา 2 ประการ คือ กลไกในการพัฒนาที่เกิดจากภายนอกภาค (Growth from outside) และกลไกการพัฒนาที่เกิดจากภายในภาค (Growth from inside) (J.G.M.Hilhorst, 1967) ในระยะแรกมีปัจจัยส่งเสริมการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การค้าระหว่างภาค แต่ยังไม่สะดวก เนื่องจากระบบการคมนาคมและการขนส่งที่ไม่ดี ทำให้การเคลื่อนย้ายประชากรและเงินทุนเป็นไปได้ยากต่อมากกระบวนการในการพัฒนาภาคดีขึ้น มีการติดต่อระหว่างภาคมากขึ้น เกิดการสร้างระบบการคมนาคมขนส่งและการติดต่อระหว่างกันมากขึ้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างภาค ที่เป็นกลไกในการพัฒนามาจากภายนอกภาค ดังนี้ (Gunnar Myrdal : 1975)

1. ผลการแพร่ขยาย (Spread effects) เป็นผลดีในทางบวกที่เกิดขึ้นกับภาคด้อยความเจริญ เนื่องจากเมื่อภาคใด ภาคหนึ่งเจริญขึ้น จะทำให้ภาคอื่นๆ ที่ตั้งอยู่รอบๆ ได้ประโยชน์ ซึ่งทัศนะของ Myrdal สอดคล้องกับทัศนะของ Hirschman (1970 : 105-120) ซึ่งผลที่เกิดขึ้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะเรื่องการค้าเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการลงทุน และการจ้างแรงงานในภาคที่ด้อยความเจริญมากขึ้นด้วย

2. ผลการดูดกลืน (Backwash Effects) เป็นผลที่เกิดขึ้นทางลบกับภาคที่ด้อยความเจริญ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการแข่งขันทางการค้า และการสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าให้กับภาคที่เจริญ ตลอดจนการดึงดูดการออมของประชากรในภาคด้อยความเจริญมายังภาคเจริญ เนื่องจากมีอัตราผลตอบแทนที่สูงกว่า

ที่กล่าวมาแล้ว เป็นผลการทำงานของกลไกที่เกิดขึ้นภายนอกภาค สำหรับ กลไกการพัฒนาจากภายในภาค ต้องพิจารณาจากฐานเศรษฐกิจของภาค (Economic base) กิจกรรมที่เป็นฐานเศรษฐกิจของภาคอาจจะเป็นการเกษตร อุตสาหกรรม การท่องเที่ยว บริการการขนส่งหรือบริการของรัฐบาล เป็นต้น โดยภาคสามารถนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ได้ เมื่อเกิดการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ จะทำให้ปริมาณสินค้าออกสูงขึ้น อาจมีภาวะเงินเฟ้อเกิดขึ้น ค่าจ้างแรงงานก็สูงขึ้น ทำให้เกิดแรงจูงใจให้ประชาชนจากภูมิภาคอื่นหลั่งไหลเข้ามาหางานทำ เกิดกิจกรรมการผลิตเพิ่มขึ้น เกิดการลงทุนจาก

ภาคการผลิตอื่นๆ เพิ่มขึ้นเป็นลำดับซึ่งสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จะยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนโครงสร้างสินค้าออก ไม่ให้เน้นหนักประเภทใดประเภทหนึ่งโดยเฉพาะเพื่อเป็นการป้องกันสภาพการณ์หยุดชะงักของระบบเศรษฐกิจ เพราะทรัพยากรหมดไป

2.2.2. ทฤษฎีขั้วการพัฒนา (Development Poles) แนวความคิดนี้ เริ่มจากชาวฝรั่งเศส คือ F. Perroux (1955 : 1-2) ซึ่ง Perroux พบว่ากระบวนการในการพัฒนาเศรษฐกิจนั้นเกิดขึ้นเฉพาะแห่ง ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันทุกหนทุกแห่ง ซึ่งแปรู เรียกว่า Poles de croissance และเขามีความเชื่อว่าการพัฒนาต้องเริ่ม ณ จุดใด จุดหนึ่งก่อน (Polarized) ซึ่งในทัศนะของ แปรู นั้น Pole หมายถึง สภาพที่มีการกระจุกตัวกันของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ณ จุดใดจุดหนึ่ง และเขายังได้ให้ความหมายของคำว่า ขั้วความเจริญ (Growth Poles) ว่าหมายถึง จุดซึ่งเกิดความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจขึ้น และแพร่ขยายไปทั่วทั้งระบบเศรษฐกิจ ในลักษณะการเข้าครอบงำทางเศรษฐกิจ (Economic dominance) ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของ Schumpeter (1949)

2.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุรีย์ บุญญาอนุพงศ์ (2539) ได้ทำการศึกษาผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยว ศึกษากรณีจังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ผลกระทบจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านบวกและด้านลบ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

- (1) ทำให้อัตราการขยายตัวของการผลิตภาคบริการเพิ่มสูงขึ้น และมีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อยๆ แม้ว่ามูลค่าการผลิตยังต่ำกว่าภาคเกษตรกรรม
- (2) ทำให้อัตราการขยายตัวอย่างมาก ทางด้านค้า การบริการ และการใช้ที่ดิน
- (3) ทำให้ประชากรในชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวมีรายได้สูงขึ้น มีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น
- (4) ทำให้ค่าครองชีพของประชาชนสูงขึ้น
- (5) รายได้จากการท่องเที่ยวกระจุกตัวอยู่ในชุมชนที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวและในกลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว

ด้านสังคม

- (1) การพัฒนาการท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดการพัฒนาการบริการทางสังคมที่ดีขึ้น เป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน

(2) ชาวแม่ฮ่องสอนได้นำเอาวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของนักท่องเที่ยว ที่แตกต่างจากวิถีชีวิตเดิมของชาวแม่ฮ่องสอน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ และค่านิยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนทำให้เกิดปัญหาสังคม ตามมา

(3) ความอ่อนแอ ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากความล้มเหลวในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม ทำให้สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ถูกทำลายโดยวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็งกว่าได้โดยง่าย สังคมปัจจุบันจึงได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมค่อนข้างชัดเจนและรวดเร็ว

(4) การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี มุ่งเน้นที่การดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว จนทำให้คุณค่าและจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมทางประเพณีดั้งเดิมถูกละเลย

ด้านสิ่งแวดล้อม

(1) การพัฒนากิจกรรมการบริการการท่องเที่ยวทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าไม้และพื้นที่เกษตรกรรม

(2) ทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลาย ทั้งโดยนักท่องเที่ยวและผู้นำเที่ยวที่ไม่รู้คุณค่าและความสำคัญของทรัพยากร

(3) การเพิ่มจำนวนประชากรอย่างมากมายและรวดเร็ว ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายจนเกิดปัญหาขึ้นในทุกชุมชน เช่น ขยะ น้ำเสีย ความขัดแย้งของอาคารเก่าและใหม่ฯ

อัญชลี อินทริยงค์ (2534) ศึกษาความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ : ศึกษากรณีชุมชนเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย โดยเปรียบเทียบระหว่างครัวเรือนที่อยู่ภายในและภายนอกเขตกำแพงเมือง พบว่า โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่า บริเวณภายในเขตกำแพงเมืองซึ่งกลายเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจ คือ การประกอบอาชีพรายได้ของครัวเรือน และทางด้านสังคม เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน แต่ไม่พบความแตกต่างในการร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม เนื่องจากมีวัดเป็นศูนย์กลางการประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรม

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2531) ทำการศึกษาเรื่องขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเกาะสมุย พบว่าผลกระทบจากการท่องเที่ยว มีดังนี้

- (1) ประชากรมีงานทำ และรายได้เพิ่มขึ้น
- (2) อุบัติเหตุจากการใช้รถ ใช้ถนนสูง
- (3) มีการขายที่ดินมากขึ้น
- (4) ค่าครองชีพ สินค้าอุปโภค บริโภคสูงขึ้น

- (5) ความเอื้อเพื่อ เมื่อแผ่น้อยลง ลักษณะความสัมพันธ์ เป็นแบบธุรกิจมากขึ้น
- (6) ปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ยาเสพติด โสเภณี การพนัน การลอกเลียนแบบจากนักท่องเที่ยว และปัญหามิจอาชีพ
- (7) การแข่งขันทางธุรกิจ ผู้ประกอบการท้องถิ่นไม่สามารถแข่งขันได้ หรือมีแนวโน้มเป็นหนี้สินมากขึ้น และ/หรืออาจสูญเสียชีวิตธุรกิจไป
- (8) เกิดความไม่เป็นระเบียบ เสื่อมโทรม และธรรมชาติถูกทำลายมากขึ้น
- (9) มีปัญหามลภาวะจากส้วม ชยะ น้ำเสีย สัตว์ที่เป็นพาหนะนำโรคแพร่หลายอย่างรวดเร็ว
- (10) เกิดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากร เช่น น้ำ หาดทราย และทางลงหาด
- (11) การบุกรุกที่สาธารณะโดยผู้ประกอบการบางราย

โครงการสังคมศาสตร์สิ่งแวดล้อม (2529) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ

- (1) อิทธิพลการท่องเที่ยวที่มีผลโดยตรงต่อสังคมและวัฒนธรรมในด้านการสร้างงาน สร้างอาชีพ รายได้ และการเปลี่ยนแปลงทางประเพณี
- (2) อิทธิพลการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ในฐานะเป็นปัจจัยร่วมกับอิทธิพลอื่นในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว คือ ความสัมพันธ์ทางสังคม มลภาวะ การย้ายถิ่น โสเภณี อาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นเมือง กิจกรรมทางศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหารและค่านิยม
- (3) อิทธิพลการท่องเที่ยวเป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว หรือเพิ่มมากขึ้น เช่น โสเภณี อาชญากรรม ศิลปะ การใช้ภาษา และค่านิยม

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงด้านความสัมพันธ์ทางสังคม การใช้เวลาว่าง รูปแบบของครอบครัว การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา และประเพณี พบว่า การท่องเที่ยวไม่ได้มีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลง แต่มีอิทธิพลในลักษณะปัจจัยร่วม ทั้งนี้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นกับทุกสังคมและเป็นไปตลอดเวลาที่สังคมนั้นมีการติดต่อกับสังคมภายนอก การคมนาคม การรับข่าวสารที่แพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว มีส่วนในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยม การปรับตัวสู่ความทันสมัยมากกว่าจะเป็นการรับอิทธิพลจากนักท่องเที่ยว

ณัฐพร แสงประดับ (2527) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ที่เป็นผลจากกิจกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านบ่อสร้าง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผลจากการท่องเที่ยวทำให้เกิดอาชีพต่างๆ เพิ่มขึ้น เช่น อาชีพทางด้านบริการ ตลอดจนความต้องการแรงงานเพิ่มขึ้น แต่มิได้ส่งผลต่อการจ้างงานคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง ผู้ที่ได้รับประโยชน์ คือผู้ที่เข้าไปประกอบการลงทุนและผู้ย้ายถิ่นเข้าไปเท่านั้น

สุพล ศิริพรรณพร (2539) ได้ทำการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบริเวณชายฝั่งทะเลเมืองระยอง พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ 1) การขยายตัวของสิ่งบริการสำหรับการท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่พักชายทะเล ร้านค้า บริเวณชายหาด สาธารณูปโภค สาธารณูปการ กิจกรรมกีฬาทางน้ำ 2) การพัฒนาอุตสาหกรรมหนัก ชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้แก่ นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด และ 3) ปัญหาของสภาพแวดล้อม ได้แก่ คราบน้ำมันที่จับตัวบนชายหาด จากปัจจัยดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านกายภาพ

1. ปัญหาชายฝั่งถูกกัดเซาะพังทลาย
2. ปัญหาขยะที่มีปริมาณมาก
3. ปัญหาการระบายน้ำเสียและการบำบัดน้ำเสีย
4. ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะริมทะเล และปัญหาการรุกรานพื้นที่ทะเล

ด้านเศรษฐกิจ

1. ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้จากการประกอบอาชีพเพิ่มมากขึ้น
2. ค่าครองชีพสูงขึ้น
3. มีการลงทุนในธุรกิจที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
4. ปัญหาราคาที่ดินสูง

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1. การเปลี่ยนค่านิยมของประชาชน ความขัดแย้งของประชาชนในท้องถิ่นกับเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติ

2. ประชาชนในท้องถิ่น เปลี่ยนมาประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมากขึ้น

วีระ กระสินธุ์ (2540) ได้ทำการศึกษาผลกระทบจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า ผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่สำคัญมี 4 ประการ คือ

1. ด้านประเพณี วัฒนธรรม วัฒนธรรมประเพณี ของนักท่องเที่ยวบางอย่างไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีไทย ทำให้เกิดการเอาอย่างและทำลายความดีงามของวัฒนธรรมประเพณีไทย

2. ด้านสังคม สาธารณูปโภค ขยายตัวไม่ทัน เกิดการขาดแคลน เกิดปัญหาทางสังคม ได้แก่ อบายมุข และอาชญากรรมสูง

3. ด้านเศรษฐกิจ มีการส่งเสริมและสร้างอาชีพใหม่ มีรายได้สูง ค่าครองชีพสูง

4. ด้านสิ่งแวดล้อม มีการทำลายทรัพยากรเพื่อก่อสร้างสถานที่พัก สถานบริการอาหาร สถานบริการความบันเทิง ทำถนน ท่าเรือ และสนามบิน

สมศักดิ์ แจ่มอุลิตร์รัตน์ (2542) ได้ทำการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ : โอกาสและข้อจำกัดในการพัฒนา ศึกษาเฉพาะกรณีเกาะเต่า-นางยวน อำเภอพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ พบว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

ทางบวก

1. มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น เนื่องจากธุรกิจท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น มีการอพยพแรงงานต่างถิ่นเข้ามาประกอบอาชีพ และยังมีกระจายตัวทางด้านภาคธุรกิจอื่นๆ ที่เป็นผลจากการท่องเที่ยว

ทางลบ

1. สูญเสียศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน บุคคลภายนอกเข้ามาลงทุนเป็นเจ้าของกิจการและเป็นผู้บุกเบิกธุรกิจ การต้องพึ่งพาสินค้าจากภายนอกชุมชนทำให้ต้องสูญเสียการพึ่งพาตนเองและกระจายรายได้ไปสู่คนในท้องถิ่น

2. สูญเสียการพึ่งพาตนเอง ประชาชนเปลี่ยนอาชีพดั้งเดิมมาประกอบอาชีพธุรกิจท่องเที่ยวเป็นรายได้หลัก แต่เนื่องจากรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายทำให้เกิดหนี้สิน

3. ราคาสินค้าและค่าครองชีพสูง

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ทางบวก

1. ทำให้เกิดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ชุมชนเกิดความตระหนักถึงเอกลักษณ์ไทย เพราะนักท่องเที่ยวให้ความสนใจและเป็นจุดขาย ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและหวงแหนวัฒนธรรม

ทางลบ

1. ปัญหาการกลืนกลายวัฒนธรรม มีการเลียนแบบวัฒนธรรม โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวในเรื่องการแต่งกาย การไว้ผม บุคลิก ลักษณะท่าทาง แต่ก็ไม่สามารถสรุปได้ว่าเกิดจากการท่องเที่ยวโดยตรงแต่เพียงอย่างเดียว

2. ปัญหาเสพติดมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

3. ความขัดแย้งและแข่งขันกันระหว่างคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับไม่ได้ประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ภาคเหนือ (2541) ได้ทำการศึกษาเพื่อจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อจังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

ด้านเศรษฐกิจ

ทางบวก

1. ประชาชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นและเพิ่มระดับการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจให้จังหวัด
2. ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาชีพ จากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคธุรกิจบริการมีการอพยพเคลื่อนย้ายจากชนบทเข้าทำงานตามสถานบริการต่างๆ
3. สร้างงานและสร้างรายได้ให้กับประชาชนจำนวนหนึ่ง เนื่องจากเกิดธุรกิจต่อเนื่องหลายประเภท เช่น ธุรกิจที่พักอาศัย ธุรกิจนำเที่ยว ขายของที่ระลึก ร้านอาหาร ร้านถ่ายรูป เป็นต้น

ทางลบ

1. ภาวะเงินเฟ้อ ค่าครองชีพสูงขึ้น นิสัยการบริโภคมีความฟุ้งเฟ้อมากขึ้น
2. ราคาที่ดินสูง ประชาชนขายที่ดินให้นายทุนทำให้พื้นที่ทำการเกษตรกรรมลดลง
3. โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดเด่นทางด้านบริการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
4. ผู้ประกอบการที่ลงทุนเป็นบุคคลนอกท้องถิ่น รายได้ที่เกิดขึ้นจึงตกอยู่กับกลุ่มคนจำนวนหนึ่ง ทำให้ผลประโยชน์เกิดกับประชาชนในท้องถิ่นน้อยลง
5. ระบบการจ่ายค่าตอบแทนของร้านขายของที่ระลึกในรูปคอมมิชชั่นที่สูงเกินไปทำให้นักท่องเที่ยวถูกเอารัดเอาเปรียบ
6. ธุรกิจนำเที่ยวมีการแข่งขันตัดราคากัน ทำให้คุณภาพการนำเที่ยวลดลง
7. การเก็บภาษีสินค้าหัตถกรรม ทำให้ราคาสินค้าสูงขึ้น
8. จำนวนห้องพักของโรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่มีมากไม่สมดุลกับจำนวนนักท่องเที่ยว ทำให้ประสบปัญหาห้องพักล้นตลาด โดยเฉพาะช่วงนอกฤดูฤดูกาลท่องเที่ยว

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

ทางบวก

1. การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น
2. การอพยพย้ายถิ่นจากชนบทไปทำงานในเมืองมากขึ้น
3. โครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป เช่น การแต่งงานของชาย-หญิง เริ่มเลือนระยะเวลาออกไปขนาดครอบครัวเริ่มเล็กลงทุกครอบครัวเริ่มเห็นความสำคัญของการศึกษาซึ่งเป็นตัวกำหนดลักษณะงาน

ทางลบ

1. การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคม สังคมชนบทดั้งเดิม กลายเป็นสังคมเมือง ส่งผลให้ความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดแบบสังคมชนบทลดน้อยลง
2. องค์การทางสังคม พบว่ากลุ่มสาวมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะกิจกรรม ทั้งนี้ เนื่องจากมีวัตถุประสงค์ทางการปกครองและการเมืองมาเกี่ยวข้อง
3. ลักษณะบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เปลี่ยนแปลงจากลักษณะบ้านเรือนแบบล้านนาไทย เนื่องจากรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา นอกจากนี้ยังพบปัญหาทัศนียภาพ เช่น ในแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ถูกบดบังด้วยอาคารสูง และสิ่งปลูกสร้างสมัยใหม่ ป้ายโฆษณา รวมทั้งสิ่งอื่นเป็นสาธารณูปโภค เช่น สายไฟฟ้า เสาไฟฟ้า สายโทรศัพท์ จนทำให้คุณค่าเสื่อมลง
4. การที่คนในพื้นที่มีโอกาสสัมผัสกับอารยธรรม และความก้าวหน้าสมัยใหม่มากขึ้น ค่านิยม และพฤติกรรมที่ยึดติดกับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดั้งเดิมเสื่อมถอยลง ผู้คนเริ่มผูกติดกับวิถีชีวิตสมัยใหม่มากขึ้น เช่น การละเลยที่จะพูดภาษาท้องถิ่นของตน การเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายประจำเผ่าหรือกลุ่มเพื่อให้เข้ากับความสำเร็จทางวัตถุที่เข้ามาสู่ชุมชน
5. ปัญหาไคเนติแม้ว่าปัญหาไคเนติจะมีได้เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรงแต่กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวเร่งให้เกิดปัญหา เนื่องจากความต้องการบริการประเภทนี้มีมากขึ้น ซึ่งอาจจะส่งผลเชื่อมโยงไปถึงปัญหาโรคเอดส์ต่อไป
6. ปัญหาอาชญากรรม การท่องเที่ยวไม่ได้มีผลต่อการเกิดอาชญากรรมโดยตรง แต่ถ้ามองภาพรวมทั้งจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าฤดูกาลท่องเที่ยวจะเป็นช่วงที่มีอาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น เช่น การล่อลวง ช่มชู้ นักท่องเที่ยว การขโมยของตามสถานที่ต่างๆ เช่น ที่สถานีขนส่ง โรงแรม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นตัวเร่งให้เกิดปัญหาอาชญากรรม
7. ปัญหายาเสพติด การท่องเที่ยวมีผลให้เกิดการซื้อขายและลักลอบนำยาเสพติดข้ามประเทศ
8. การท่องเที่ยวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงประเพณีพื้นเมือง ทั้งด้านขั้นตอนการปฏิบัติ และการปฏิบัติที่ลดลง และมีการผันแปรประเพณีดั้งเดิมเพื่อให้ตรงตามรสนิยมของนักท่องเที่ยว จนทำให้เอกลักษณ์ดั้งเดิมแปรเปลี่ยนไป
9. ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง ก่อให้เกิดความแตกแยกทางสังคม และก่อให้เกิดปัญหาสังคม
10. การต่อต้านจากองค์กรประชาชนและองค์กรศาสนา เช่น ปัญหาการสร้างกระเช้าลอยฟ้าขึ้น ดอยสุเทพ เป็นต้น
11. ปัญหาการเอาวัดเอาเปรียบนักท่องเที่ยวของผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
12. ปัญหามัคคุเทศก์เถื่อน

ด้านสิ่งแวดล้อม

ทางบวก

1. สภาพภูมิทัศน์ของแหล่งท่องเที่ยวบางแหล่งได้รับการพัฒนา และปรับปรุงให้อยู่ในสภาพ ดีขึ้น
2. ทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่าง คุ่มค่า

ทางลบ

1. ด้านกายภาพ

1.1 พื้นที่ป่าไม้ส่วนหนึ่งถูกทำลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอำเภอแมริม อำเภอสะเมิง และอำเภอหางดง เพื่อนำพื้นที่ไปสร้างเป็นรีสอร์ท ต้อนรับนักท่องเที่ยว

1.2 พื้นที่ที่เป็นไร่ นา และป่าส่วนหนึ่ง ถูกเปลี่ยนสภาพการใช้ที่ดินไปเป็นสนามกอล์ฟ กิจกรรมนี้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติพอสมควร เพราะนอกจากจะเป็นธุรกิจที่ต้องใช้พื้นที่กว้างแล้ว ยังเป็นธุรกิจที่ใช้ทรัพยากรน้ำค่อนข้างมาก แต่ผลที่ได้ไม่คุ้มค่านัก เนื่องจากตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีจำนวนน้อย

1.3 การท่องเที่ยวแบบทัวร์ป่า นอกจากจะทำให้เกิดการสูญเสียป่าไม้ส่วนหนึ่งตามเส้นทางท่องเที่ยวแล้วยังมีผลทำให้เกิดการพังทลายของดินด้วยเช่นกัน

1.4 ปัญหาไฟป่าอันเป็นผลมาจากความประมาท และความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยว

1.5 ปัญหาการขูดขีดและทำเครื่องหมายไว้ตามโขดหินและต้นไม้ กิจกรรมเชิงทำลายลักษณะนี้มีมากพอๆ กับความนิยมในการเก็บพันธุ์พืชและการจับหรือทำลายสัตว์ซึ่งทำให้คุณค่าของความเป็นธรรมชาติเสื่อมโทรม

1.6 ระบบนิเวศน์ของพืชและสัตว์สูญเสียไป เช่น การตัดถนนเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว อีกทั้งบริเวณที่มีความเปราะบางของระบบนิเวศน์เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้าไปมากมีผลให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลง โดยมีผลทำลายทัศนียภาพและทำลายสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ เป็นต้น

1.7 การนำพืชพันธุ์ไม้จากป่ามาปลูกในพื้นที่เมือง

1.8 ปัญหาการลูล้ำลำน้ำปิ้ง จากร้านอาหาร ภัตตาคาร คอนโดมิเนียมและโรงแรม

1.9 ปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค

1.10 ปัญหาดินทรุดตัว เนื่องจากธุรกิจโรงแรมและธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวหันมาใช้ น้ำบาดาลทดแทนน้ำประปา ทำให้พื้นดินเกิดการทรุดตัว

2. ด้านมลภาวะ

2.1 การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลต่างๆ ซึ่งพบได้ตามแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ตามเส้นทางทางทัวร์ป่า น้ำตก ถ้ำ เป็นต้น นอกจากนี้ การขาดการจัดการ

ขณะมูลฝอยที่ถูกต้องเหมาะสมของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เช่นเดียวกัน

2.2 การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาน้ำเสียที่เกิดจากสถานที่พักผ่อนของนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร ภัตตาคาร ต่างๆ

2.3 ปัญหาอากาศเสีย ซึ่งเกิดจากการคมนาคมขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยวและระหว่างแหล่งท่องเที่ยว รวมไปถึงปัญหาการจราจรติดขัด

อุดมเทพ อินทปัญญา (2528) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าทางด้านเศรษฐกิจของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศไทย ในด้านการเพิ่มรายได้ทั้งทางตรงและทางอ้อม การเพิ่มการจ้างงาน และผลต่อดุลชำระเงินระหว่างประเทศอันเกิดจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว โดยวิเคราะห์จากข้อมูลการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวภายในประเทศ ปี 2526 และข้อมูลการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ปี 2525 ร่วมกับตารางปัจจัยผลผลิตขนาด 58×58 สาขาการผลิต โดยได้แบ่งค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวออกเป็น 6 หมวดด้วยกัน คือ ที่พัก อาหาร พาหนะในประเทศ บันเทิง ซื้อของ และอื่นๆ พบว่าผลการท่องเที่ยวที่มีต่อการจ้างงานประมาณได้ว่าการท่องเที่ยวภายในประเทศ ในปี 2526 ก่อให้เกิดการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมประมาณ 309,303 คน คิดเป็นร้อยละ 1.19 ของการจ้างงานทั้งหมด ส่วนการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ก่อให้เกิดการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อมรวมประมาณ 243,917 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 0.99 ของการจ้างงานทั้งประเทศ โดยการจ้างงานในสาขาบริการมากที่สุด รองลงมาเป็นการจ้างงานสาขาอุตสาหกรรม ส่วนทางด้านรายได้ ผลจากการวิเคราะห์แสดงว่าอุปสงค์ของนักท่องเที่ยวภายในประเทศ 1 ล้านบาท จะทำให้เกิดรายได้โดยตรง 529,000 บาท และรายได้ทางอ้อม 1,532,000 บาท ในปี 2526 รายจ่ายของนักท่องเที่ยวภายในประเทศ 1 ล้านบาท จะก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น 2,061,000 บาท ส่วนการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ 1 ล้านบาท จะก่อให้เกิดผลทางตรงต่อรายได้ 524,000 บาท ผลทางอ้อม 1,536,000 บาท รวมแล้วทำให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น 2,060,000 บาท

ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล (2529) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ของจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาวิจัยที่อาศัยการเก็บข้อมูล 3 วิธีผสมผสานกัน กล่าวคือ แบบสอบถาม สัมภาษณ์รายละเอียบบุคคล และศึกษาหมู่บ้านควบคุม (เป็นหมู่บ้านที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวน้อยที่สุด) โดยวิธีการวิเคราะห์ผลกระทบในการศึกษาวิจัย พิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ 3 แบบ คือ หมู่บ้านที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในเมือง หมู่บ้านที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนอกเมือง และหมู่บ้านควบคุม โดยอาศัยตัวแปร ดังนี้

1. ตัวแปรด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ อาชีพ ค่าครองชีพ และราคาที่ดินบริเวณที่พักของ ชุมชน

2. ตัวแปรทางด้านสังคม ได้แก่

2.1 รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม โดยพิจารณาด้านการเยี่ยมเยียนเพื่อนบ้านที่เจ็บป่วย การร่วมสละแรงงาน การไปงานศพ การแบ่งปันอาหารให้เพื่อนบ้าน

2.2 รูปแบบการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวและบุคคล ได้แก่ การแยกครอบครัวหลังแต่งงาน การเคารพในความเป็นผู้อาวุโส การใช้เวลาว่างและการพักผ่อนหย่อนใจ

2.3 รูปแบบการเปลี่ยนแปลงขององค์กรและเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ องค์กรทางสังคม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหามลภาวะ ปัญหาโสเภณี การย้ายถิ่น บทบาทสตรี

ผลการวิจัยพบว่า อิทธิพลของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แบ่งได้เป็น 3 ระดับ คือ อิทธิพลการท่องเที่ยวที่มีผลโดยตรงต่อสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอาศัยตัวแปรทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้ อาชีพ ค่าครองชีพ และราคาที่ดินบริเวณที่พักของชุมชน อิทธิพลการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในฐานะเป็นปัจจัยร่วมกับอิทธิพลอื่นๆ คือ ความสัมพันธ์ทางสังคม มลภาวะ การย้ายถิ่น โสเภณี อาชญากรรม การใช้ภาษาพื้นเมือง กิจกรรมทางศาสนา การแต่งกาย การรับประทานอาหาร ดนตรีและค่านิยม และอิทธิพลการท่องเที่ยวที่เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วหรือเพิ่มขึ้น เช่น การมีโสเภณี อาชญากรรม ศิลปะ การใช้ภาษา และค่านิยม

หน่วยงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ แห่งประเทศไทย ได้ทำการวิจัย เรื่อง บทบาทของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยเป็นงานวิจัยที่เน้นเฉพาะด้านเศรษฐกิจ โดยใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ ซึ่งผลการวิจัย สรุปได้ว่า

การท่องเที่ยวสามารถเพิ่มรายได้ประชาชาติได้หลายเท่าตัว จากค่าของตัวทวิในการติดตามค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว 5 รอบ ได้ค่าของตัวทวิเป็น 2.6 เมื่อเปรียบเทียบกับค่าของตัวทวิที่คำนวณได้จากแบบจำลองเศรษฐมิติ โดยใช้ข้อมูลจากปี พ.ศ.2505 ถึงปี พ.ศ.2518 ได้ค่าของตัวทวิในปี พ.ศ. 2517 เป็น 5.7 ซึ่งสูงกว่าค่าของตัวทวิจากการติดตามค่าใช้จ่ายประมาณ 2 เท่าตัว นอกจากนี้ยังพบว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างงานในระบบเศรษฐกิจ ทั้งโดยตรงและทางอ้อม โดยพบว่าในปี พ.ศ.2517 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการจ้างงานโดยตรง 207,334 คน และจ้างงานทางอ้อม 922,706 คน (รวมเป็น 1,130,040 คน) และการใช้จ่ายซื้อของที่ระลึกของนักท่องเที่ยวสามารถสร้างงานได้มากที่สุด คือ ก่อให้เกิดการจ้างงานโดยตรง 40,324 คน และโดยอ้อม 576,304 คน (รวมเป็น 618,628 คน) เมื่อเปรียบเทียบการลงทุนกับรายได้ประชาชาติในปี พ.ศ.2505-2518 พบว่าการลงทุนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ผลตอบแทนมากกว่า 100 เปอร์เซ็นต์ และรายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นเนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมากกว่า 2 เท่าของการลงทุน ซึ่งผลการศึกษาดังนี้ ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าสมควรที่จะสนับสนุนการลงทุนทางด้านการท่องเที่ยวต่อไป เพราะสามารถทำให้รายได้ประชาชาติเพิ่มขึ้นมากกว่าทรัพยากรที่เสียไป

ประชุม สุวดี ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างงานในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยตรง พบว่า ธุรกิจแต่ละประเภทต้องการแรงงานที่มีความชำนาญต่างระดับกัน และระดับรายได้ที่ได้รับก็ต่างกันตามประเภทธุรกิจ ในส่วนของธุรกิจการจำหน่ายของที่ระลึกนั้น ได้ส่งผลทางอ้อมต่อการสร้างงาน โดยเป็นตัวชักจูงให้เกิดการลงทุนในอุตสาหกรรมผลิตของที่ระลึก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการใช้แรงงานผลิตจากภาคชนบท ซึ่งได้ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชนบท เกิดอาชีพและสร้างงานนอกฤดูกาลทำนาให้แก่เกษตรกร

Raph Wahnshaff ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสร้างงานและการกระจายรายได้ที่พหุภาค โดยสรุปได้ว่า การลงทุนในกิจการท่องเที่ยวมี 2 รูปแบบ คือ แบบเป็นแบบแผน (Formal Sector) กับแบบที่ไม่เป็นแบบแผน (Informal Sector) โดยการลงทุนที่เป็นแบบแผนจะเป็นการลงทุนที่ต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก มีการนำเทคโนโลยีขั้นสูงและอุปกรณ์ชั้นนำจากต่างประเทศเข้ามาใช้และการบริหารงานต้องให้ผู้มีความสามารถและมีความชำนาญในการดำเนินงานสูง ซึ่งบางพื้นที่ไม่สามารถใช้คนในท้องถิ่นได้ จำเป็นต้องจ้างคนต่างถิ่นหรือต่างชาติมาทำ ส่วนการลงทุนแบบไม่เป็นแบบแผนนั้น มักเกิดขึ้นเองเมื่อมีนักท่องเที่ยว เข้าไปในพื้นที่เป็นจำนวนมากๆ โดยคนในท้องถิ่นจะดัดแปลงหรือนำเอาความรู้ ความสามารถ ตลอดจนวัสดุ อุปกรณ์ที่มีในท้องถิ่นประกอบขึ้นมาใช้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยที่คนในท้องถิ่นนั้นเป็นเจ้าของ เป็นผู้ลงทุน และใช้ความสามารถดำเนินงานด้วยตนเองได้

ในกรณีของเมืองพัทยา การลงทุนอย่างเป็นแบบแผน ได้แก่ ธุรกิจโรงแรมหรือสถานตากอากาศชั้น 1 ตามมาตรฐานตะวันตก ซึ่งมีความหรูหราและมีสิ่งอำนวยความสะดวกอย่างครบถ้วน นอกจากนี้ยังมีธุรกิจต่อเนื่องอีกมากมาย ได้แก่ บาร์ ไนท์คลับ ภัตตาคาร ร้านอาหารสินค้าที่ระลึกและของที่ระลึก ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันก็มีการลงทุนที่ไม่เป็นแบบแผนด้วย ได้แก่ ธุรกิจรถสองแถว ธุรกิจรถมอเตอร์ไซด์รับจ้าง ธุรกิจบริการให้เช่าเก้าอี้หนัง เสาซูดวายน้ำ หรือเรือท่องเที่ยว ซึ่งชาวประมงได้ดัดแปลงเรือประมงเดิมของตนให้เป็นเรือท่องเที่ยวเพื่อบริการนำนักท่องเที่ยวชมทิวทัศน์ได้น้ำ ธุรกิจแบบไม่มีแบบแผนนี้คนในท้องถิ่นจะเป็นเจ้าของและดำเนินธุรกิจเอง ซึ่งผลจากการศึกษายังพบว่าธุรกิจทั้ง 2 แบบ มีการขัดผลประโยชน์กันเกิดขึ้น เนื่องจากต่างฝ่ายต่างแย่งลูกค้ากลุ่มเดียวกัน คือ นักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาการลงทุนแบบมีแบบแผน มักได้รับการสนับสนุนโดยหน่วยงานรัฐบาล ส่วนธุรกิจแบบไม่มีแบบแผนผู้ประกอบการที่เป็นคนในท้องถิ่นจะพัฒนาแบบเป็นไปตามสถานการณ์ ดังนั้น โอกาสในการพัฒนาจึงมีน้อย เพราะขาดการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐบาลและมีข้อจำกัดด้านเงินทุนทำให้คนท้องถิ่นไม่มีโอกาสอย่างเต็มที่ในการรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของรายได้และประสบการณ์ก็มีความเป็นไปได้น้อย สถานภาพของคนในท้องถิ่นส่วนใหญ่จึงเป็นเพียงลูกจ้าง ให้กับโรงแรมหรือสถานตากอากาศมีจำนวนน้อย ที่เป็นเจ้าของและดำเนินกิจการด้วยตนเองได้

อาจกล่าวได้โดยสรุปว่าการท่องเที่ยวภายในประเทศมีศักยภาพ และมีผลทางด้านเศรษฐกิจมากกว่า การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ดังนั้น รัฐบาลควรให้ความสนใจส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ ควบคู่กันไปกับการส่งเสริมนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศมากขึ้น สำหรับด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ควรจะต้องให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ และมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้มี รายได้ระดับต่างๆ

จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจจะเห็นได้ชัดเจน และรวดเร็วกว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้านอื่นๆ ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ในขณะที่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมยังไม่สามารถระบุได้ว่าการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้การที่การท่องเที่ยวเป็นเพียงปัจจัยร่วมที่นำ จะมีผลหรือกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็วและเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย